

IVAN JELIĆ

Tito i osnivanje Komunističke partije Hrvatske*

I

Četrdesetogodišnjica osnivanja Komunističke partije Hrvatske potiče da se razmotre i sagledaju neka pitanja presudnog značenja u našoj najnovijoj povijesti. Taj događaj koji se zbio na početku kolovoza 1937. godine, kad se na Osnivačkom kongresu KP Hrvatske, u Anindolskoj šumi kraj Samobora, okupilo sa Josipom Brozom Titom tek petnaestak delegata, pokazao se kao jedan od prijelomnih događaja u razvoju našega komunističkog pokreta.¹

Kad je riječ o osnivanju KP Hrvatske, u prvom redu treba poći od jedne bitne činjenice. Taj značajni povijesni čin bio je najuže vezan uz onaj presudni trenutak u razvoju KPJ, koji se ogledao u povratku druga

* Ovaj prilog sadrži prošireni tekst referata »O značenju osnivanja KP Hrvatske sa stanovišta afirmacije revolucionarnog radničkog pokreta i njegove utemeljenosti u političkom životu Hrvatske«, što ga je autor priredio za znanstveno savjetovanje »Četiri decenije Saveza komunista Hrvatske«, Zagreb, 24–25. studenoga 1977.

¹ Ovaj je rad na neki način rezime mojih opsežnijih istraživanja problema o kojima je ovdje riječ. Zbog toga ovom prilikom i nisu mogla da se obuhvate važna pitanja, pa za njihovo upoznavanje upućujem na ove svoje radove: Komunistička partija Hrvatske 1937–1941, Zagreb 1972; Komunisti i revolucija – Studije iz povijesti komunističkog pokreta i revolucije u Hrvatskoj, Zagreb 1977; Dokumenti o osnivanju Komunističke partije Hrvatske, *Naše teme*, 7–8/1977.

Shvatljivo je zbog toga da se ovaj prilog u nekim svojim dijelovima podudara mjestimično s pojedinim mojim tekstovima.

Što se tiče ostale znanstvene literature značajne za razumijevanje ove teme, nema potrebe da se ona opširnije navodi, izuzev pojedinih relevantnih radova u daljnjim bilješkama, nego čitaoca upućujem na moje navedene radove koji sadrže detaljan uvid u literaturu (u bilješkama).

Ovdje, međutim, treba ukazati na glavne političke ocjene, koje, među ostalim, razmatraju problematiku o kojoj je riječ u ovom prilogu. To su u prvom redu referati *Josipa Broza Tita* na Petoj zemaljskoj konferenciji KPJ (*Komunist*, 1/1946) i na Petom kongresu KPJ (Peti kongres KPJ. Izvještaji i referati, Zagreb 1948). Zatim treba posebno upozoriti na Titova predavanja što ih je potkraj ožujka 1977. održao polaznicima Političke škole u Kumrovcu, pod naslovom: Borba i razvoj KPJ između dva rata (objavljeno kao posebno izdanje). U njima je Tito ukazao na niz novih momenata, zanimljivih i značajnih za potpunije i dublje razumijevanje niza pitanja o kojima se ovdje govori. U vezi s osnivanjem KP Hrvatske od posebna su interesa i značenja Titovi govori u Zagrebu u povodu 30-godišnjice i 40-godišnjice svoga dolaska na čelo KPJ i osnivanja KP Hrvatske (*Vjesnik*, 1. X 1967. i 28. IX 1977). Zbog svoje izuzetne izvorne vrijednosti, također su od posebna značenja za razmatranje ove teme pojedini

Tita u zemlju, u jesen 1936, kad je u novom rukovodstvu preuzeo ulogu i odgovornost da rukovodi radom Partije u zemlji.

Prema tome je osnivanje KP Hrvatske jedna od značajki onoga dubokog procesa preobražaja KPJ koji je započeo Titovim povratkom u zemlju. To je onaj proces, koji sagledavamo i označavamo kao put prema stvaranju suvremene partije proletarijata.

Što je značilo tada, zapravo još prije pola stoljeća, otvoriti proces izgradnje suvremene Komunističke partije? Kažemo prije pola stoljeća, jer upravo tada otpočinje Titova bitka za takvu Partiju.

Kao izgrađeni komunist Tito je neposrednim i veoma dinamičnim radom u redovima zagrebačkog proletarijata, potkraj dvadesetih godina, dobivao jasnu potvrdu za svoja uvjerenja i gledišta o pitanju: koji je pravi put stvaranja nove Partije? Jer, stvaranje takve KPJ značilo je zapravo formuliranje nove koncepcije, tj. nove strategije i taktike, koja Partiju u prvom redu postavlja na borbeni kolosijek, uključujući je tako u konkretne bitke na osnovnim problemima društvene svakodnevice. A to zapravo znači da široke radne mase postanu ona istinska osnovica iz koje izrasta takva Partija, jer ona svojom borbom treba da izražava njihove interese. Upravo se u tome sastojao i pravi smisao obračuna s frakcionaštvom, koje se razbukalo u redovima KPJ. Novi kurs u stvaranju Partije neminovno se, naime, morao obračunati i s jednom i s drugom, tj. »lijevom« i »desnom«, frakcijom koje su dijelile Partiju, jer se samo time uspješno mogao razbijati onaj obruč izolacije Partije koji joj je frakcionaštvo nametalo, odvajajući je od njene životne osnovice. U vezi s tim, svakako je odlučno značenje imala upravo Osmo konferencija zagrebačkih komunista, u veljači 1928, koja je prva zadala odlučan udarac frakcionaštvu, a na kojoj je Tito bio središnja ličnost dajući joj presudan pravac.²

Izašavši na početku 1934. s petogodišnje robije, na koju je bio osuđen u poznatom »bombaškom procesu«, u studenom 1928, Tito je, već kao poznati komunistički borac, odmah nastavio bitku za oživotvorenje novog kursa u KPJ kojemu je bio glavni tvorac još dok se nalazio na čelu zagrebačke partijske organizacije. To je već jasno došlo do izražaja 1934, kad je ušao u rukovodstvo KPJ. U svom radu na dužnosti političkog referenta za KPJ u Sekretarijatu Izvršnog komiteta Kominterne za balkanske zemlje, gdje se nalazio od ožujka 1935, Tito će se svim silama boriti za povratak rukovodstva KPJ u zemlju. Ideje i zadaci koje je Sedmi

Titovi tekstovi objavljeni nedavno u prvim knjigama njegovih Sabranih djela (*Josip Broz Tito*, Sabrana djela, sv. I–IV, Beograd 1977).

Od drugih političkih ocjena ukazujemo na politički izvještaj *Vladimira Bakarića* na Drugom kongresu KP Hrvatske (Drugi kongres Komunističke partije Hrvatske, Zagreb 1949), na njegove govore u povodu 30-godišnjice dolaska Tita na čelo KPJ i osnivanja KPH (*Naše teme*, 7–8/1977) i na svečanoj sjednici Centralnog komiteta SKJ posvećenoj 40-godišnjici Titova dolaska na čelo KPJ i 85. rođendanu (*Vjesnik*, 25. V 1977). Također ukazujemo na priloge *Edvarda Kardelja: Tito i Komunistička partija Jugoslavije* (*Komunist*, 1. I 1968); Tito na historijskim raskršćima socijalističke revolucije naroda Jugoslavije (*Vjesnik*, 25. V 1972).

² Opširnije o tome usp.: *J. Broz Tito*, Borba i razvoj KPJ između dva rata; *E. Kardelj*, Posle dvadeset i pet godina, Problemi naše socijalističke izgradnje, sv. V, Beograd 1964; *G. Vlajčić*, Osmo konferencija zagrebačkih komunista, Zagreb 1976.

kongres Kominterne, srpnja-kolovoza 1935. u Moskvi, postavio pred međunarodni komunistički pokret radi okupljanja svih demokratskih i progresivnih snaga u borbi protiv fašističke opasnosti, bile su ona osnovica od koje je trebalo poći. Tito je i sam bio jedan od članova delegacije KPJ na Kongresu.³ Ističući kasnije, na Petoj zemaljskoj konferenciji, od kolikog je značenja bio Sedmi kongres Kominterne za daljnji razvoj KPJ, ocijenio je da je to »bila čitava prekretnica u radu i razvitku partijskih organizacija na terenu. Tek su odluke VII kongresa Komunističke internacionale pokazale put kojim je naša Partija morala da ide i da se povezuje s masama.«⁴

Prema tome, Titov povratak u zemlju, kad je preuzeo funkciju organizacionog sekretara KPJ, bio je događaj od presudnog značenja za daljnji razvoj naše Partije. Sjećajući se tih dana, Tito je, u svojim predavanjima polaznicima Političke škole u Kumrovcu, rekao:

»Ja sam tada dobio dužnost organizacionog sekretara Centralnog komiteta KP Jugoslavije. Uz suglasnost rukovodstva Kominterne, donesena je odluka da pređem u zemlju i tamo stvorim uslove za formiranje rukovodstva u zemlji, da preuzmem neposredno rukovođenje i da odgovaram za rad Partije u zemlji. Odluka o prelasku dijela rukovodstva u zemlju značila je krupnu pobjedu najboljih kadrova naše Partije, koji su taj zahtjev postavljali još mnogo ranije u naporima za definitivno oslobađanje od frakcionaštva, za jačanje jedinstva KPJ i njeno osamostaljivanje. Razumije se, u zemlju je išao jedan dio, išao sam ja kao organizacioni sekretar koji je imao najviše posla u Partiji, dok je politički sekretar, Gorkić, sa dvojicom članova, ostao u Parizu, rukovodeći izvana.

Mi smo, razumije se, radili na izgrađivanju sopstvene političke strategije jugoslavenskog revolucionarnog radničkog pokreta. Morali smo bez kolebanja pristupiti i nekim praktičnim koracima. Osjećali smo da od toga mnogo zavisi i novi koncept strategije i taktike u izgrađivanju Partije kao revolucionarne avangarde radničke klase. Bilo mi je jasno: prvo, da moramo definitivno vratiti iz inostranstva Centralni komitet u cjelini; drugo, da se moramo osloboditi tutorstva Kominterne i slijepog nekritičkog primanja i provođenja direktiva nekog opštevladajućeg komunističkog centra; i treće, da se moramo oslobađati novčane pomoći sa strane. U tome sam naišao na razumijevanje kod Dimitrova. Razumije se, da sam za to pitao Staljina, on to ne bi dozvolio jer je želio da nas za malo para drži na uzdi.«⁵

U takvu sklopu okolnosti i događaja treba promatrati i pitanje osnivanja nacionalnih komunističkih partija u okviru KPJ.

³ Više o tome, usp.: P. Damjanović, *Tito pred temama istorije*, Beograd 1972.

⁴ J. Broz Tito, O dosadašnjem radu i zadacima Partije, referat na Petoj zemaljskoj konferenciji KPJ 1940, *Komunist*, 1/1946.

⁵ J. Broz Tito, *Borba i razvoj KPJ između dva rata*.

II

Ideja o osnivanju nacionalnih komunističkih partija bila je, prema tome, neposredan prilog procesu sazrijevanja sve jasnije spoznaje u rukovodstvu KPJ o neophodnosti što većeg angažiranja revolucionarnoga radničkog pokreta u sagledavanju i razrješavanju temeljnih problema društva u kojemu je djelovao. Sve težem bremenu onih problema, što su opterećivali građansko društvo u monarhističkoj Jugoslaviji, međunacionalni odnosi davali su poseban biljeg. Svoju akutnost osobito su ispoljavali u sve žešćim sukobima nosilaca velikosrpske hegemonije i građanskih političkih snaga u Hrvatskoj, kao predstavnika najjačih nacionalnih buržoazija. Po tome je i »hrvatsko pitanje« u sve uzavrelijoj političkoj svakodnevicu izbilo u prvi red pažnje.

Od uvođenja šestojanuarskog režima 1929. godine ideologija integralnog unitarizma, kao tobožnje jamstvo očuvanja narodnog i državnog jedinstva, mogla je poticati još šire opoziciono raspoloženje, a na njega su se nastojale što više pozivati različite građanske skupine u Hrvatskoj. Svako od njih bilo je stalo da svoju političku koncepciju rješavanja »hrvatskog pitanja« iskaže kao izraz najširega nacionalnog interesa. Prema tome, građanski opozicioni pokret u Hrvatskoj, označavan najčešće kao »hrvatski nacionalni pokret«, nije imao karakter homogene cjeline.

Najjača i najorganiziranija politička snaga u tom sklopu bila je Hrvatska seljačka stranka, koja je davala glavni pečat čitavoj građanskoj opozicionoj politici i čije je vodstvo težilo da stranku poistovjeti sa spomenutim pokretom. Glavnim dokazom za to isticano je, s jedne strane, hrvatsko seljaštvo, kao najmasovnija snaga pokreta, a s druge, uključivanje u redove HSS-a drugih društveno-političkih skupina i činilaca. Tako od sredine tridesetih godina vodstvo HSS-a teži svim silama da što više ojača vlastite političke pozicije, osobito u Hrvatskoj. To jasno dolazi do izražaja u daljnjem jačanju stranke osnivanjem brojnih organizacija i ustanova, kako bi se stvorili instrumenti što neposrednijeg i djelotvornijeg utjecaja u što širim razmjerima (Hrvatska seljačka i građanska zaštita, Hrvatski radnički savez, Gospodarska sloga i dr.). Proces osvajanja HSS-a od novih društvenih elemenata, koji su ulazili u njegove redove, davao je profilu stranke sve vidljivija obilježja građanske, buržoaske političke stranke. Nastupao je sve presudniji utjecaj malograđanskih i buržoaskih elemenata u vodstvu stranke, dok je hrvatsko seljaštvo bilo samo objektom na koga se u političkoj borbi pozivalo i u njega polagala vjera kada je na skupštinskim i drugim izborima trebalo dobiti njegove glasove.

S druge strane, u Hrvatskoj je počela vidljivije dolaziti do izražaja akcija malobrojnih ekstremnih nacionalističkih skupina, poglavito ustaša, čije je vodstvo u emigraciji moglo polagati samo nadu u dogledno ostvarenje imperijalističkih težnji fašističke Italije i nacističke Njemačke prema Jugoslaviji, što bi omogućilo stvaranje tzv. »nezavisne hrvatske države«. U sve uzavrelijoj političkoj svakodnevicu, programi i koncepcije građanskih snaga u Hrvatskoj sve jasnije su ispoljavali svoju klasnu sadržinu. Kao osnovni cilj u propagandi svoga političkog programa vodstvo HSS-a isticalo je da se rješenje hrvatskog pitanja sastoji prvenstveno u izvojevanju autonomnog državnopravnog statusa Hrvatske u Kraljevini Jugo-

slaviji. Politička akcija HSS-a bila je sve više obojena tendencijama što su ih ispoljavali spomenuti malograđanski elementi, izražavajući tako u prvom redu težnje za ostvarivanjem vlastitih probitaka. U tom su se cilju, dakako, najviše i mogle izazivati različite strasti u svakodnevnim političkim zbivanjima, potpirivane poglavito propagandom protiv centralističke vladavine »srbijske oligarhije«, koja »živi na račun eksploatacije hrvatskih i prečanskih krajeva«. S druge strane, velikohrvatska i separatistička koncepcija malobrojne ustaške skupine, isticanjem ideje o »velikoj Hrvatskoj« s granicom na Drini, što bi se uredila na rasnoj osnovi a stvorila razbijanjem Jugoslavije, vodila je raspaljivanju najekstremnijih nacionalističkih i šovinističkih strasti, izraženih poglavito u stvaranju protusrpskog raspoloženja.

Prema tome, srž takve građanske politike činilo je zapravo suprotstavljanje hrvatskog nacionalizma tadašnjem velikosrpskom hegemonizmu. Dok je politika vodstva HSS-a u tom sklopu sve više vodila traženju kompromisa s nosiocima vladajućeg režima u cilju podjele vlasti, a slabila interes za stvaranje šire opozicione fronte, dotle su ekstremni nacionalistički i separatistički elementi očekivali svjetsku konflagraciju i slom monarhističke Jugoslavije, kao uvjeta za stvaranje »velike Hrvatske«.

Politika građanskih snaga u Hrvatskoj pokazivala je tako sve jasnije i svoje prave mogućnosti i domete. Ugroženost vlastitih klasnih i političkih pozicija vodećih krugova HSS-a i onih koji su im se sve više približavali, ukazivala je zapravo na pravu širinu društveno-političke osnovice te stranke. Iako je programski vodstvo HSS-a konstantno ukazivalo na to da je glavni oslonac stranke hrvatsko seljaštvo, koje činilo oko tri četvrtine nacije, seljačke mase nisu mogle biti nosilac takve politike. Pokazale su se odveć iluzornim Radićeve ideje da hrvatsku politiku postavi na »pučki temelj«. S druge strane, sve vidljiviji znaci politike sporazumijevanja s vrhovima režima pokazivali su još očiglednije da takva koncepcija rješavanja hrvatskog pitanja ne samo što nameće to pitanje isključivo u središte pažnje građanske politike, nego i da sasvim po strani ostavlja čitav sklop drugih međunacionalnih odnosa. Otvorenost i akutnost nacionalnog pitanja ostalih naroda ostajale su sasvim u sjeni. Opasnost da se uz tadašnju velikosrpsku politiku sve više nameću i velikohrvatske tendencije, koje su mogle proizaći iz takva kursa vodstva HSS-a, dobivala je s daljnjim razvojem sve realnije tlo. U napetoj političkoj svakodnevici manipulacija s progresivnim nacionalnim težnjama i osjećajima širokih slojeva naroda, osobito hrvatskog i srpskog pučanstva, vodila je sve većem raspaljivanju nacionalističkih strasti i jačanju međunacionalne mržnje. Takav tok događaja mogli su posebno priželjkivati šovinistički i separatistički elementi u Hrvatskoj i Srbiji.⁶

⁶ Opširnije o tome, usp.: *T. Stojkov*, Opozicija u vreme šestojanuarske diktature 1929–1935, Beograd 1969; *Lj. Boban*, Maček i politika Hrvatske seljačke stranke 1928–1941. Iz povijesti hrvatskog pitanja, Zagreb 1974, knj. I–II; *I. Jelić*, Komunistička partija Hrvatske, n. dj.; *F. Jelić-Butić*, Ustaše i Nezavisna Država Hrvatska, Zagreb 1977.

III

Dakako, o takvim koncepcijama i tendencijama građanskih snaga morao je u prvom redu voditi računa komunistički pokret. To znači da je u njegovu idejno-političkom dozrijevanju koncepcija o rješavanju nacionalnog pitanja morala biti sasvim jasno i do kraja domišljena.

Shvatljivo je da je s naprijed prikazanim razvojem politike građanskih snaga nacionalno pitanje sve više zaokupljalo rukovodstvo KPJ. To je upravo vrijeme kad su u pogledu formuliranja novih gledišta KPJ o rješavanju nacionalnog pitanja i međunacionalnih odnosa u Jugoslaviji učinjeni odlučni koraci.⁷

U tom pogledu posebno je značajan bio Titov doprinos teoretskom formuliranju nekih bitnih gledišta, koji je bio presudno važan za potpuno osmišljavanje koncepcije KPJ o nacionalnom pitanju. Gledišta koja je Tito formulirao u vezi s tim pitanjem imala su ujedno i karakter konkretnih i neposrednih instrukcija partijskom članstvu, a to im je davalo posebnu vrijednost. U vezi s definiranjem uloge koju komunistički pokret treba da preuzme u borbi za nacionalno oslobođenje, karakteristično je već bilo Titovo pismo Pokrajinskom komitetu KPJ za Sloveniju, u listopadu 1934. U njemu je Tito izrekao ovu osnovnu misao: »Jedna od naših temeljnih parola treba da bude oslobođenje sviju naroda Jugoslavije ispod velikosrpskog ugnjetavanja. Mi moramo stati na čelo nacionalnooslobodilačkog pokreta.«⁸ Dakle, bilo je to formuliranje onog gledišta, koje će se isticati i kao jedna od bitnih značajki u objašnjavanju značenja osnivanja nacionalnih komunističkih partija u okviru KPJ.

Četvrta zemaljska konferencija KPJ u Ljubljani, u prosincu 1934, čiji je organizator bio Tito, svojom je odlukom o osnivanju KP Hrvatske i KP Slovenije, te u najskorijoj budućnosti i KP Makedonije, označavala vidljiv korak dalje u izgradnji ispravnog marksističkog stava prema nacionalnom pitanju. Težište te odluke bilo je na potrebi organizacione izgradnje i učvršćenja KP u Hrvatskoj i Sloveniji radi stvaranja realnije podloge za uzdizanje vlastitog, nacionalnog, partijskog kadra, kao pravog i neophodnog nosioca konkretne partijske politike nasuprot politici građanskih snaga.⁹ U svom pismu pokrajinskim partijskim rukovodstvima za sjevernu Hrvatsku i Dalmaciju, Centralni komitet KPJ je u veljači 1935. ovim riječima ukazivao na značenje odluke Četvrte konferencije: »Osnivajući kompartije Hrvatske i Slovenije, mi pred najširim masama ugnjetenih nacija na jarki način potcrtavamo naš stav u nacionalnom pitanju, našu borbu protiv ugnjetavanja nesrpskih naroda za pravo njihovog samoodređenja sve do otcjepljenja. Mi si time istovremeno olakšavamo borbu protiv nac.[ionalnog] reformizma i nac.[ionalnog] fašizma i pariramo demagogiju nacional-reformista i nacional-fašista, koji kleveću našu partiju naročito u hrvatskim i slovenskim krajevima, vode

⁷ Opširnije o razvoju stavova KPJ prema nacionalnom pitanju usp.: *J. Pleterski*, *Komunistička partija Jugoslavije i nacionalno pitanje 1919–1941*, Beograd 1971; *D. Lukešić*, *Radnički pokret u Jugoslaviji i nacionalno pitanje 1918–1941*, Beograd 1972.

⁸ *J. Broz Tito*, *Sabrana djela*, Beograd 1977, II, 48–49.

⁹ *I. Jelić*, *Dokumenti o osnivanju Komunističke partije Hrvatske*, *Naše teme*, 7–8/1977, 1634–1636.

harangu protiv naše partije, kako ona nije hrvatska, nije slovenska, već 'jugoslavenska', tj. tobože velikosrpska. Ali osnivanje komunističkih partija Hrvatske i Slovenije i u perspektivi Makedonije, nema samo agitaciono-propagandističke namjere; ono ima i veliko značenje neposredno za samu našu partiju. Ono će nam pomoći i olakšati pridobijanje ne samo novih članova, već i izgradnju mjesnog domaćeg kadra u samoj partiji.«¹⁰

Prema tome, ideja o osnivanju nacionalnih komunističkih partija u okviru KPJ može se jasno pratiti u procesu sazrijevanja koncepcije o nacionalnom pitanju. Sve izraženija misao o potrebi očuvanja višenacionalne zajednice, koja bi zajamčila slobodan razvitak svojim narodima i narodnostima, davala je potpuniji i realniji sadržaj ideji o osnivanju KP Hrvatske i KP Slovenije. Bio je to zapravo put prema dosljednom isticanju programske formule KPJ, kao revolucionarne snage, da se osnivanje KP Hrvatske i KP Slovenije izrazi kao potreba »radnih masa« Hrvatske i Slovenije, »da njihova partija nosi naziv njihove narodnosti«, a to znači da se ona stavi na čelo narodnooslobodilačkog pokreta tih naroda. To je bio značajan korak dalje što ga je učinio Plenum CK KPJ u Splitu, u lipnju 1935, utječući svojom analizom na potpunije i dublje razumijevanje potrebe osnivanja nacionalnih komunističkih partija.¹¹ Bio je to ujedno i značajan prilog sazrijevanju već istaknute dragocjene spoznaje da se samo odlučnim raskidom s vlastitom zatvorenosću, tj. životnom potrebom jačanja neposrednog interesa za tadašnju povijesnu zbilju, komunistički pokret može uzdići na visinu ostvarenja zadaće koja mu je u njegovu revolucionarnom programu bila namijenjena.

Titov prilog formuliranju gledišta KPJ o rješavanju nacionalnog pitanja bio je u tadašnjoj situaciji od kvalitetnog značenja. Njegove su formulacije zasigurno dale najjasnije tumačenje onoga značajnog radikalnog koraka što je učinjen na savjetovanju rukovodećeg aktiva KPJ u Moskvi, u kolovozu 1936, a koji se ogledao u prevladavanju gledišta o rješenju nacionalnog pitanja u Jugoslaviji u okviru neke balkanske federacije i prijelazu na dosljedan kurs borbe za Jugoslaviju kao demokratsku federativnu republiku. Tito je to razradio u svom »Pismu za Srbiju«, u studenom 1936. Osvrćući se tom prilikom kritički na neka neispravna gledišta o nacionalnom pitanju, koja su došla do izražaja u prijedlogu partijske platforme za pregovore s predstavnicima Udružene opozicije u Srbiji o stvaranju Fronte narodne slobode, Tito je ukazao na neka bitna gledišta koja komunisti treba da zastupaju u vezi s borbom za rješenje nacionalnog pitanja. Titova analiza temeljila se na gledištu da se komunisti bore »za slobodnu zajednicu svih naroda Jugoslavije«, koja će biti »uređena na federativnoj osnovi, a protiv svakog ugnjetavanja i hegemonije bilo kojega naroda po drugome«. Dakle, jugoslavenski narodi treba da se »na demokratski način izjasne kako žele da urede svoje međusobne odnose u državnoj zajednici«. Isto tako, Tito ukazuje na značenje prava narodnosti u Jugoslaviji na punu ravnopravnost.¹² Titove riječi u tom pismu jasno su svjedočile o tome da je program KPJ u vezi

¹⁰ Isto, 1639.

¹¹ Isto, 1645–1653.

¹² *J. Broz Tito*, *Sabrana djela*, III, 32–38.

s rješavanjem nacionalnog pitanja dobio bitno novu kvalitetu. S druge strane, Tito je s izuzetnom dalekovidnošću predskazivao perspektivu daljnjeg razvoja.

Na toj liniji treba razumjeti i Titovu akciju za osnivanje KP Slovenije i KP Hrvatske. On je tu zadaću postavio među prve, kad se 1936. godine vratio u zemlju.¹³

Kad je riječ o akciji za osnivanje Komunističke partije Hrvatske, treba poći od činjenice da je Tito neposredno rukovodio tom akcijom. Bio je to trenutak kad je KPJ jasno i odlučno odgovarala na optužbe buržoaskih snaga u Hrvatskoj, po kojima internacionalizam revolucionarnoga radničkog pokreta u Hrvatskoj isključuje ispravno gledište na nacionalno pitanje i uopće brigu za njega. Iz takve ocjene proizlazilo je da su komunisti »neprijatelji hrvatskog naroda«. Time se, dakako, težilo suzbijati utjecaj Partije u Hrvatskoj. »Internacionalizam komunista — pisao je *Proleter*, glavno glasilo KPJ, u siječnju 1937 — predstavlja borbu za nacionalnu ravnopravnost naroda. To su komunisti dokazali na djelu, naročito poslije 1929. godine, u borbi protiv šestojanuarskih režima. Internacionalizam za komuniste ne znači, da oni radi toga što su internacionalisti prestaju pripadati svome narodu. Hrvatski komunista nije neki 'internacionalista', koji visi u zraku, nego je on *komunista-Hrvat*, tj. komunista koji se svim snagama zalaže za pobjedu hrvatskog naroda. Za srpskog komunistu internacionalizam znači, u prvom redu, dosljednu borbu protiv velikosrpske politike srbijanskih vladajućih klasa. A za hrvatskog komunistu internacionalizam znači u prvom redu najaktivnije učestvovanje u oslobodilačkoj borbi hrvatskog naroda i bratski savez između hrvatskih radnika i seljaka i bratski sporazum sa srpskim radnim narodom.«¹⁴

U akciji na pripremama Osnivačkog kongresa KP Hrvatske osobito je značenje imao Titov članak »Komunisti i hrvatski narod«, objavljen u *Proleteru*, u svibnju 1937. Njegov sadržaj je bitan za razumijevanje odnosa KPJ prema tzv. »hrvatskom nacionalnom pokretu«, tj. politici građanskih snaga u Hrvatskoj. »Interesi hrvatskog naroda — pisao je Tito — to su interesi komunista, i samo budala može biti protiv svojih interesa.

Mi komunisti se borimo i borićemo se za interese, za slobodu hrvatskog naroda, bez obzira na to da li nas pojedine današnje ili sutrašnje izdajice hrvatskog naroda napadaju.

Pošto su interesi seljaštva i radništva istovjetni, onda je i pravo i pametno da i njihova borba za te interese bude složna i istovjetna. Tko pokuša da nas dijeli taj je neprijatelj hrvatskog naroda. Tko napada komuniste taj radi protiv interesa hrvatskog naroda, taj je saveznik beogradskih vlastodržava i vojno-fašističke diktature.

Tko napada komuniste taj iz zasjede puca u leđa najboljim sinovima hrvatskog naroda.«¹⁵

¹³ Više o tome, usp.: P. Damjanović, Tito pred temama istorije.

¹⁴ Kao u bilj. 9, str. 1658.

IV

Odluka o osnivanju KP Hrvatske i KP Slovenije čekala je više od dvije godine na svoje ostvarenje. Treba, dakako, uzeti u obzir da je to vrijeme kad KPJ doživljava novi veliki udar režima, koji je uspio otkriti dosta široku mrežu partijskih organizacija širom zemlje. Ali, bilo je to i vrijeme kad su pripreme za osnivanje KP Hrvatske bile najuže vezane za ispunjenje pojedinih zadataka kao nužnih predujeta za organiziranje Osnivačkog kongresa.¹⁶ Pokazalo se to bezrazložnim. I na tome se ogledala veličina Titova političkog realizma. On je osnivanje nacionalnih komunističkih partija u Hrvatskoj i Sloveniji stavio među prve zadatke, dajući im onu životnu, praktičnu težinu a to je bilo najbitnije.

U pogledu osnivanja nacionalnih partija, Tito je, uz ostalo, imao na umu izvršenje zaključka spomenutog savjetovanja rukovodećeg aktiva KPJ iz kolovoza 1936, da »treba u najkraćem roku provesti osnivačke konferencije KPH i KP Slovenije kao sastavnih dijelova KPJ«. ¹⁷

U svom izvještaju od 14. travnja 1937. o položaju KPJ u zemlji, Tito daje prikaz stanja u Hrvatskoj, koji može instruktivno poslužiti za upoznavanje situacije uoči osnivanja KP Hrvatske. Posebno ističe da je zagrebačku partijsku organizaciju našao »u vrlo lošem stanju«, zbog udaraca dobivenih partijskim provalama, ali ističe i to da su partijske jedinice ostale »skoro većim dijelom čitave« jer su, uglavnom, stradali Pokrajinski i Mjesni komitet te dva rajonska komiteta. Navodi da nije »opreznosti radi« htio da formira nove komitete, s obzirom »da ovog puta treba prići tome poslu sa više opreznosti u pogledu odabiranja i provjere partijskog kadra«. Pri tome ističe i bojazan da je povjerenje prema vodstvu KPJ bilo »vrlo ozbiljno uzdržano«, pa je pitanje reorganizacije Partije odjeknulo veoma pozitivno u partijskom članstvu.

Premda nije formalno osnovao Pokrajinski komitet, Tito je ipak organizirao jednu grupu, koja je zapravo vršila tu funkciju i preuzela rad oko priprema Osnivačkog kongresa KP Hrvatske.¹⁸

Zbog stanja u partijskoj organizaciji, pripreme predviđene za Osnivački kongres KP Hrvatske nisu se mogle izvršiti pa se može zaključiti da opsežnijih predradnji nije ni bilo. Osnovni uzroci takvom stanju KP u Hrvatskoj, koji su vezani uz pitanje priprema kongresa, bili su uglavnom ovi: 1. nedovoljna povezanost partijskih organizacija u pojedinim područjima s centrom, tj. sa Zagrebom; 2. pokidana mreža partijskih organizacija u pojedinim područjima zbog partijskih provala; 3. nedovoljna pomoć tim organizacijama da se ponovo podignu i ožive svoj rad, uglavnom iz objektivnih razloga. Upravo je takva situacija, koju obilježava određena napuštenost, izoliranost, pa prema tome neobaviještenost partijskih organizacija, i mogla biti jedan od bitnih razloga što je Tito nastojao da što prije sazove Osnivački kongres na kojemu bi se, uz ostalo, konstatirala i potreba što uspješnije koordinacije daljnjega rada.¹⁹

¹⁶ Opširnije o tome usp.: I. Jelić, Komunistička partija Hrvatske, n. dj., 50 i d.

¹⁷ Kao u bilj. 9, str. 1656.

¹⁸ Više o tome, usp. bilj. 16.

¹⁹ Isto.

Dakle, nije bilo bitno što se na Osnivačkom kongresu KP Hrvatske našlo veoma malo delegata, koji su predstavljali samo neka područja i organizacije u Hrvatskoj. U tadašnjem trenutku bilo je najbitnije da se održi Osnivački kongres, pa makar bio i »krnji kongres«, kako ga je Tito nazvao, jer se tim činom uistinu otvarala nova stranica u daljnjem razvoju komunističkog pokreta u Hrvatskoj. Kongres je, naime, bio glavni formulator bitnih programskih gledišta KP ne samo o nacionalnom nego i o nizu drugih vitalnih pitanja, a ta je gledišta i smjernice za političku akciju trebalo što prije prenijeti partijskom članstvu kao putokaz za daljnju akciju. U vezi s tim treba sagledati i Titovu ulogu, jer on je bio glavni organizator kongresa i dao mu osnovni pečat.²⁰

Osnivački kongres KP Hrvatske održan je u vrijeme kad je sve složenijim međunarodnim odnosima glavno obilježje davala sve neposrednija opasnost od fašizma, koji je svojim naglim usponom zaprijetio miru u svijetu i nezavisnosti mnogih naroda, u prvom redu malih. Kongres je bio pozornica s koje je Komunistička partija pravodobno upozoravala na smrtnu opasnost od fašizma za hrvatski narod i za sve jugoslavenske narode, pozivajući na stvaranje jedinstva i suradnje među njima kao bitnog uvjeta za organiziranje oslobodilačkog otpora.

U programskim dokumentima svog Osnivačkog kongresa KP Hrvatska iznijela je jasne poglede na rješavanje nacionalnog pitanja. Određujući lenjinistički pristup sagledavanju nacionalnog pitanja, KPH u središte borbe za nacionalno oslobođenje postavlja radničku klasu kao snagu koja je životno zainteresirana za sudbinu svoje nacije. Time je ona ujedno odlučno odbacila optužbe domaće reakcionarne buržoazije i malograđanskih skupina da komunistički pokret ne vodi brigu o nacionalnom pitanju. »Osnivanje Komunističke stranke Hrvatske — ističe se u proglasu Osnivačkog kongresa — nije slučajno, nego proističe iz dugogodišnje borbe Komunističke stranke Jugoslavije, koja je branila ne samo interese radničke klase, nego je na svojoj zastavi imala uvijek ispisanu i ideju *nacionalne slobode, ravnopravnosti i bratstva među narodima*.

Pod okriljem Komunističke stranke Hrvatske zbližile se hrvatski komunisti i čitava radnička klasa sa svojim seljačkom braćom i ostalim narodnim slojevima Hrvatske.

Svim kleveticima koji kleveću Komunističku stranku zbog nehaja za svoju zemlju i svoj narod, mi komunisti dovikujemo:

Mi komunisti volimo svoju domovinu i svoj narod! Upravo zato mi se borimo za slobodu svog naroda, mi se borimo protiv svakog ugnjetavanja i izrabljivanja naroda.

I upravo zato, jer volimo svoju domovinu i svoj narod, mi se borimo da u slobodnoj domovini bude sretan i slobodan čitav narod.

Između radničkih interesa i pravih interesa hrvatskog naroda nema i ne može da bude nesuglasica, jer su radnici dio svoga naroda, krvno zainteresovani da narod bude slobodan, da mu bude osiguran razvitak, da se poštuje sve što je lijepo i napredno u njegovim tradicijama i kulturi.²¹

²⁰ Isto, 62 i d.

²¹ Kao u bilj. 9, str. 1684.

U vezi s tim, Osnivački kongres KPH oštro je osudio nacionalističke i šovinističke pojave i tendencije koje teže rušenju zdravih i progresivnih međunacionalnih odnosa, ističući da su perspektiva i sloboda hrvatskog naroda zajamčeni samo u bratskoj slozi i suradnji s ostalim jugoslavenskim narodima. U proglasu KPH bila je sasvim jasno okvalificirana pozicija ekstremnih nacionalističkih snaga u Hrvatskoj. »Frankovačko-fašistička demagogija o nezavisnoj 'hrvatskoj državi' danas može samo da izazove rat i fašistički napadaj, da pretvori našu domovinu u ruševine i da hrvatskom narodu mjesto jednog jarma nametne drugi, još gori — jaram Rima i Berlina. U tom cilju ona širi šovinističku mržnju među narodima Jugoslavije, a naročito prema srpskom narodu i nastoji da omete bratski sporazum među njima.«²² To je trenutak kad se jasnije sagledalo i pitanje Istre u sklopu oslobodilačke borbe hrvatskog naroda, tj. rješavanja hrvatskog nacionalnog pitanja. U vezi s tim, novoosnovana KP Hrvatske ukazivala je posebno na opasnost koja hrvatskom narodu prijete od talijanskog fašizma. Ističući da Hitler i Mussolini u Jugoslaviji imaju svoj oslonac u »fašističkim i nazadnjačkim elementima«, KPH je upozoravala da fašizam priprema hrvatskom narodu sudbinu »naše mukotrpane Istre«. Upravo će to gledište udariti poseban biljeg daljnjoj političkoj akciji komunističkog pokreta u Hrvatskoj, koji će konstantno ukazivati na opasnost politike izdaje što prijete hrvatskom narodu od malobrojne ustaške skupine, koja je svoju perspektivu mogla isključivo graditi na ulozi ekspanziona talijanskog fašizma, dakle onog sistema čije je rušenje bitan uvjet za oslobođenje istarskih Hrvata. Tako je KP Hrvatske stvarala uvjete da sebe u pravom smislu riječi predstavi kao jedinu snagu u hrvatskom društvu koja je zainteresirana za daljnju sudbinu svog naroda u cjelini.

Na toj je liniji okupljanje svih demokratskih snaga u borbi protiv opasnosti od fašizma i politike režima ulazilo među prve zadatke što su pred KP Hrvatske postavljene na njenom Osnivačkom kongresu. Bila je to borba za oživotvorenje one politike radničke klase i komunističkog pokreta, koju je odredio Sedmi kongres Kominterne, u ljeto 1935. u Moskvi.²³

Programska gledišta i konkretni putovi što ih je formulirao i odredio Osnivački kongres KP Hrvatske bili su značajan prilog snaženju Komunističke partije Jugoslavije kao suvremene partije radničke klase, za kakvu se borio Tito. Uspješna bitka koju je — bez obzira na brojne prepreke, kritične trenutke i otpore — u njihovu ostvarivanju izborio komunistički pokret u Hrvatskoj, bila je najbolja potvrda za to.

²² Isto, 1684–1685.

²³ Opširnije o tome usp.: I. Jelić, Osnovni problemi stvaranja Narodne fronte u Jugoslaviji do 1941. godine, *Putovi revolucije*, 7–8/1966; Isti, Komunistička partija Hrvatske, n. dj.; P. Damjanović, Osvrt na iskustva i neke osnovne specifičnosti razvitka Narodnog fronta u Jugoslaviji, *Prilozi za istoriju socijalizma*, 4, 1967.

SUMMARY

This article contains an account of certain basic features of the activity of Josip Broz Tito in the founding of the Communist Party of Croatia in the year 1937.

In considering the founding of the national communist parties in the year 1937 (CP of Slovenia and the CP of Croatia) it is necessary, in the first place, to begin with one important fact. These significant events in the history of the Yugoslavian communist movement were closely connected with that decisive moment in the history of the Communist Party of Yugoslavia (KPJ), which came about with the return of Tito in the late autumn of 1936, when he assumed, within the new leadership, the role of directing the movement in the whole country.

Consequently, the founding of the national communist parties can be seen as one of the features of that deep process of transformation of KPJ, begun by Tito on his return to the country. It is that process which reveals itself as the way to the creation of a modern proletarian party. Tito left his own deep and decisive personal mark on that process, for which the results, achieved by a communist movement built up under his direction, offer the best confirmation.

Tito's role in the founding of the Communist Party of Croatia can be traced from the mere idea of national communist parties 1934. The main point is that Tito was directly and actively present in all the actions, from planning to execution, which were undertaken with the aim of realizing that idea.